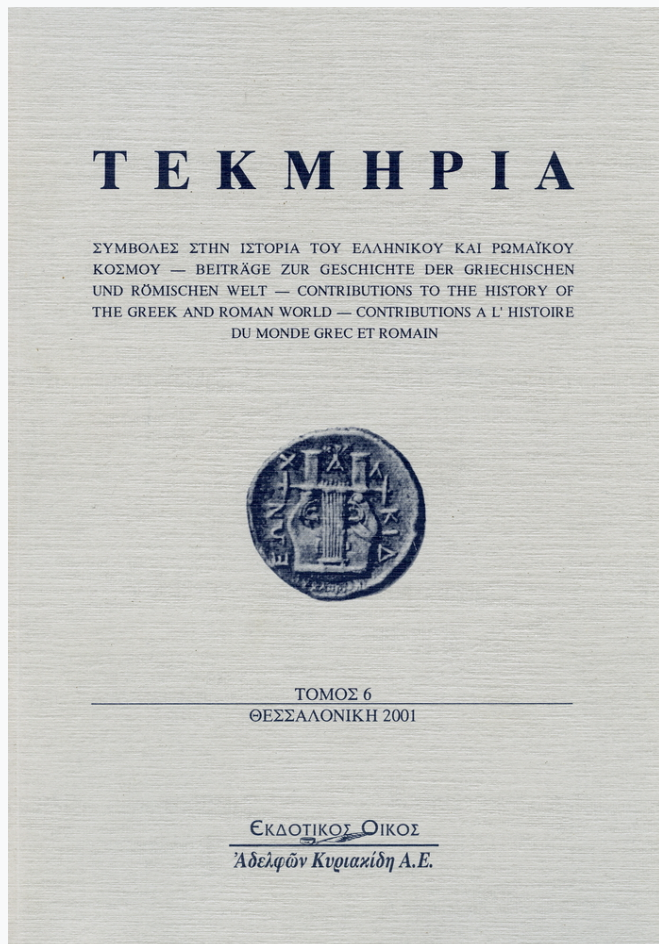

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Μακεδονικά έπιγραφικά II

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.173](https://doi.org/10.12681/tekmeria.173)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (2001). Μακεδονικά έπιγραφικά II. *Tekmeria*, 6, 134–148. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.173>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΙΙ

Στό άρθρο πού ακολουθεῖ ἐπανεκδίδεται καί σχολιάζεται τὸ γνωστὸ ἀπὸ τῆ συλλογὴ τοῦ Δήμιτσα ψήφισμα τοῦ Δρυμοῦ (ἀρ. 682) καί δημοσιεύεται μιὰ νέα ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη τῆς ὁποίας διαθέτουμε μόνο ἓνα πρόχειρο ἀντίγραφο πού φυλάσσεται στὸ ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

I. Τιμητικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὸ Χαράκωμα τῆς Μυγδονίας.

Μεταξὺ τῶν λιγοστῶν ψηφισμάτων πόλεων τῆς Μακεδονίας πού μᾶς ἔχουν σωθεῖ¹ συμπεριλαμβάνεται καί ἓνα ἀποσπασματικὰ σωζόμενο τὸ ὁποῖο βρέθηκε στὸ χωριὸ Δρυμὸς (ἄλλοτε Δρυμίγλαβα), ὅπου σύμφωνα μὲ τοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς βρισκόταν ἡ ἀρχαία πόλη Χαράκωμα². Ἡ τελευταία δημοσίευση τοῦ ψηφίσματος αὐτοῦ ἔγινε ἀπὸ τὸν Μαργαρίτη Δήμιτσα τὸ 1896 στὸ γνωστὸ ἔργο του *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις* στὴν ὁποία ἀκολουθεῖ χωρὶς καμία διαφοροποίηση τὴν πρώτη δημοσίευση τῶν L. Duchesne–Ch. Bayet³. Τόσο οἱ τελευταῖοι ὅσο καί ὁ Δήμιτσας, ἀφοῦ σημειώνουν τὸν τόπο προέλευσης καί χρονολογοῦν τὸ

---

1. Γιά τὰ ψηφίσματα τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας βλ. P. J. Rhodes–D. M. Lewis, *The Decrees of the Greek States*, Oxford 1997, 187–192· πρβλ τὴ βιβλιοκρισία τοῦ Ph. Gauthier στὸ *Bull. épigr.* 1998, 104.

2. Βλ. F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 225 καί M. B. Hatzopoulos–L. D. Loukopoulou, *Morrylos cité de la Crestonie*, (Μελετήματα 7) Athènes 1989, 92 κέ. Μοναδικὴ ἐξάιρεση ἀποτελεῖ ὁ Δ. Κανατσούλης, *Ἡ ἀρχαία Λητή*, Θεσσαλονίκη 1961, 5, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ὁ Δρυμὸς ἀνῆκε στὸν κυριαρχικὸ κῶρο τῆς ἀρχαίας Λητῆς λόγω τῆς μικρῆς ἀπόστασης (6 χλμ.) πού χωρίζει τις δύο περιοχές. Τίς ἀπόψεις μέρους τῆς παλαιότερης ἐρευνας, χωρὶς νὰ παίρνει θέση, παραθέτει ὁ Ν. Κ. Μουτσόπουλος, «Ἀναζητώντας τὴ θέση τῆς ἀρχαίας Λητῆς», *ΕΕΠΣΧ Τμῆμα Ἀρχιτεκτόνων* 11 (1988) 51, σημ. 81. Γιά τίς ἐπιγραφές πού βρέθηκαν στὸ Δρυμὸ βλ. Μ. Γ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις*, Ἀθῆναι 1896 (ἀνατ. Σικάγο 1988), ἀρ. 681, 682, 683 καί 684· *SEG XXIX* 579 (= Δήμιτσας, ὁ.π., ἀρ. 683), 580 (= Δήμιτσας, ὁ.π., ἀρ. 681), 581 καί 582· Φ. Πέτσας, *ΑΔ* 22 (1967) Χρον. 377, εἰκ. 284 καί *SEG XL* 536.

3. L. Abbé Duchesne–Ch. Bayet, *Mémoire sur une mission au Mont Athos*, Paris 1877, 97, ἀρ. 128 καί Δήμιτσας, ὁ.π., ἀρ. 682.

ψήφισμα γενικά στην αυτοκρατορική εποχή, περιορίζονται σέ ένα γενικόλογο σχόλιο σχετικά με τὸ περιεχόμενό του⁴. Ἐπειδὴ τὸ κείμενο ἀλλὰ καὶ ὁ σχολιασμός τῆς ἐπιγραφῆς ἐπιδέχονται βελτίωση, κρίνουμε σκόπιμο νὰ τὴν ἀναδημοσιεύσουμε, δίνοντας παράλληλα γιὰ πρώτη φορὰ τὴ φωτογραφία τῆς ἢ ἀκριβέστερα τὴ φωτογραφία τοῦ τμήματος τὸ ὁποῖο σώζεται σήμερα, ἐφόσον οἱ διαστάσεις του εἶναι μικρότερες ἐκείνου ποῦ εἶχαν δεῖ οἱ πρῶτοι ἐκδότες⁵.

Μαρμάρινη πλάκα ποῦ φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μετὰ ἀρ. εὐρετηρίου ΜΘ 1754. Διαστάσεις : ὕψος 0,53 μ., μέγιστο πλάτος 0,145 μ., πάχος 0,16 μ. Ὑψος γραμμάτων : 0,01 - 0,015 μ. Διάστιχα : 0,05 μ. (εἰκ. 1α-γ).

L. Abbé Duchesne – Ch. Bayet, *Mémoire sur une mission au Mont Athos*, Paris 1877, 97, ἀρ. 128· Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ ἐν μνημείοις σφζομένοις*, Ἀθῆναι 1896 (ἀνατ. Σικάγο 1988), ἀρ. 682. Πρβλ. Δ. Κανατσούλης, *Ἡ ἀρχαία Λητή*, Θεσσαλονίκη 1961, 5· Δ. Κανατσούλης, «Ἡ Μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανισεώς της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5 (1961- 1963) 15· F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 225· Μ. Β. Hatzopoulos–L. Loukopoulou, *Morrylos cité de la Crestonie*, (Μελετήματα 7) Athènes 1989, 35 σημ. 2.

β'μισό τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.⁶

[-----]
 [-----]ΑΥΘΕ [-----]
 [2-3]ΔΕ.Ν.ΥΑ.ΙΝΟΟΦΕ[-----]
 παρὰ ΤΩ[...3-4..]ΤΗ ΕΓ[-----]

4. Οἱ L. Duchesne–Ch. Bayet, *ὁ.π.*, 97 παρατηροῦν ὅτι ὁ τιμώμενος εἶναι une personne qui a contribué en plusieurs occasions pour des frais d' impôts ou de construction, ἐνῶ ὁ Δήμιτσας σημειώνει ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι “ψήφισμα δημόσιον ἀναφερόμενον εἰς πρόσωπόν τι, εὐεργεσίας παρασχόν τῇ πόλει”.

5. Στὰ ἔργα τῶν Duchesne–Bayet καὶ τοῦ Δήμιτσα σημειώνονται μόνο τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τῆς πέτρας.

6. Χαρακτηριστικά γιὰ τὴν παραπάνω χρονολόγηση εἶναι τὰ στενὰ γράμματα, τὸ σχῆμα ὀρισμένων γραμμάτων ὅπως τοῦ ρω, τοῦ πεῖ, τοῦ ξεῖ καὶ τοῦ ὠμέγα καὶ ἀκόμη ὁ σχετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς συμπλημάτων.

- 4 τῆς παρὰ τοῖς κνρ[ι-----]
 [1-2]ς τήν τε πρὸς τοῦ[ς-----]
 ὅς το[ῦ]ς σταλέντας [-----]
 τῶν ἐπίταγμα πληρωσασμένων [-----]
- 8 [1-2]σκεύασμα τῆ[ς-----]
 τῶν παραγενομένων[ων-----ἐπι-]
 ταγμάτων Φιλοξένω τῶ [-----]
 σιν ἐξεπλήρωσεν τῶν ἐπι[ταγμάτων e.g. καὶ ἀεὶ διατελεῖ-----]
- 12 [1-2]ως ἐκπληρῶν λειτουργίας[e.g.πλείστας τε καὶ μεγίστας--]
 [ἄ]μα τό τε Καισαρείου κα[α]σχεύ[ασμα-----]
 [1-2]ιν βουλευτήριον[-----]
 κὸν οἶκον τῆ πατρίδ[ι-----]
- 16 [ἀ]γορᾶς μέρος τῶ κα[----- ταύτην;
 τήν μαρτυρίαν ποιουμένο[υς----- τῆς πρὸς ἡ]-
 [μ]ᾶς εὐνοίας ἐπ[ι]μελεῖσθαι-----]
 εἰς στήλην λιθίνην τεθῆ[να]i... e.g εἰς τὸ ...ὄνομα θεοῦ-----ίε]-
- 20 [ρ]ὸν παρὰ τὸν ἀνακείμενον [.....ἀνδριάντα-----ὄπως]
 [μ]ηνύηται ἀντὶ τιμ[----- ὑπὸ ;]
 τῶν εὐεργετηθέντων[-----]
 [τ]εμῆς^{vac} ἐπεχειροτονήθη[.....ἡμέρα, μήνας-----]
 [----- ἔτος ; -----]

1. ΑΥΟΕ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 2. ΔΕ///Ν///ΥΑ///ΙΝΟΟΦΕ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 3. ΝΠΑΡΑΤΩ///ΗΕΠΙΕΙΑΗΓ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: παρὰ τῶ[ν...] Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 4. ΕΤ///ΣΠΑΡΑΤΟΙΣΚΥΣ-ΔΟΚΙΑ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: τῆς παρὰ τοῖς ... Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 5. ΕΣΗΝΤΕΠΡΟΣΤΟΥΣΕΝΧΕΙΡΙΣ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: ... πρὸς τοὺς ... Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 6. ΟΣΤΟ.ΣΤΑΛΕΝΤΑΣΕΝΧΕΙΡΙΣ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: [πρ]ὸς το[ῦ]ς σταλέντας Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 7. ΙΩΝΕΠΙΤΑΓΜΓΜΑΠΛΗΡΩΣ///ΕΝΩΝ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: τ]ῶν ἐπίταγμα πληρωσασμένων .. Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 7-8. ΑΣΚΕ///ΣΜΑΤΗΣΕΤΑ////////ΩΓΕ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: [κατ]/ασκε[ύ-α]σμα τῆς .... Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 9. ΤΩΝΠΑΡΑΓΕΝΟΜΕΝΩΝΕΚΑΤ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: τῶν παραγενομένων ... Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 9-10 ΤΑΓΜΑΤΩΝΦΙΛΑΞΕΝΩΓΩ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας: [ἐπι]ταγμάτων Φιλ(ο)ξένω [τ]ῶ ..... Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας || 11. ΣΙΝ-ΕΣΕΕΠΛΗΡ.ΣΕΝΤΩΝΕΠΙ Duchesne-Bayet καὶ Δήμιτσας ....ἐ(ξ)επλήρ[ω]σεν τῶν

ἐπι[ταγμάτων.....] Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 12. ΟΣΕΚΠΛΗΡΩΝ-
ΛΕ.ΤΟΥΡΓΙΑΣ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας, ... ἐκπληρῶν λε[ι]τουργίας
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 13. ΑΝΤΟΤΕΚΑΙΣΑΡΕΙΟΥΚΑΤΑΣΚΕΥ
Duchesne–Bayet ἰ-δ Δήμιτσας, τό τε Καισαρείου καπασκεύ[ασμα] Duchesne–Bayet
καὶ Δήμιτσας || 14. ΙΝΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΝΠΓΕ////Σ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας..
βουλευτήριον ....Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 15. ΟΝΟΙΚΟΝΤΗΠΑΤΡΑ///ΤΑΣ
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας, [κοιν]όν οἶκον τῆ πάτρα Duchesne–Bayet καὶ Δήμι-
τσας || 16. παραλείπεται ἐξ ολοκλήρου ἀπό τοὺς Duchesne–Bayet καὶ τὸν Δήμιτσα ||
15-18.[...] /ΤΗΝΜΑΡΤΥΡΙΑΝΠΟΙΟΥΜΕΝΟ [.....] /ΑΣΕΥΝΟΙΑΣ////////ΕΙΜΩΝΕΝ
Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· [δι' ὃ ταύτην] / τὴν μαρτυρίαν ποιούμενο[ι ἦς ἔχων
διατετέλεκε περὶ ἡμ]/ᾶς εὐνοίας ..... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 19. ΕΙΣ-
ΤΗΝ////////ΛΙΘΙΝΗΝΤΕΘΗΝΑ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· εἰ[ς] στή[λην] λιθίνην
τεθῆναι Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· || 20. ΟΝΠΑΡΑΤΟΝΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΝ Du-
chesne–Bayet ἰ-δ Δήμιτσας, ..παρὰ τὸν ἀντικείμενον [.....ὅπως μὴ] Duchesne–Bayet
καὶ Δήμιτσας || 21. ΝΥΗΤΑΙ////////ΑΝ////////ΩΝΚΑΙΤΗΝ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας·
[ὅπως μὴ] νύηται.....καὶ τὴν ..... Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας || 22. ΤΩΝΕΥΡ-
ΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· τῶν εὐεργετηθέντων Duchesne
–Bayet καὶ Δήμιτσας || 23. ΕΙΝΗΣΕΧΕΙΡΟΤΟΝΗΘΗ Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας·
.....ἐχειροτονήθη Duchesne–Bayet καὶ Δήμιτσας· ἐπεχειροτονήθη Hatzopoulos–Lou-
koroulou.

Συμπλήματα. Στ.5 ΗΝ· στ.11 ΗΡ· στ. 12 ΗΡ· στ. 13 ΜΑ· στ. 14 ΝΒ, ΗΡ· στ. 15 ΗΠ· στ.
17 ΗΝ· στ. 19 ΗΝ, ΝΗ· στ. 20 ΝΠ· στ. 22 ΝΕ. ΤΗ· στ. 23 ΜΗ, ΠΕ.

Ἄντιθετα ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὸ ἀριστερὸ τμήμα τοῦ ψηφίσματος ποὺ
στοὺς περισσότερους στίχους σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερα ἀκέραιο, ὅπως δηλ.
ἦταν τὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπολογίσουμε τὸν
ἀριθμὸ τῶν ἐλλειπόντων γραμμάτων στοῦ δεξιό, μὲ ἀποτέλεσμα κάθε συμπλή-
ρωση ποὺ προτείνεται νὰ ἔχει ἐνδεικτικὸ μόνον χαρακτῆρα.

Ἄπὸ τὸ ψηφίσμα, παρὰ τὴν ἀποσπασματικὴ κατάστασι διατήρησής του,
ἔχουν σωθεῖ τμήματα ὄλων τῶν μερῶν μὲ ἐξαίρεση τὸ προοίμιον, εἶναι ὅμως
δύσκολο νὰ ὀρισθεῖ μὲ ἀσφάλεια ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας τους. Στὸ τμήμα τοῦ
σκεπτικοῦ ποὺ μᾶς ἔχει σωθεῖ εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἀναφέρονται ὄχι μία ἀλ-
λὰ περισσότερες εὐεργεσίες τοῦ τιμώμενου: οἱ περιγραφόμενες ἀπὸ τὸν 11ο
στίχον καὶ ἐξῆς ἀναφέρονται σὲ οἰκοδομικὰς δραστηριότητες ποὺ ἀφοροῦν
δημόσια κτήρια, ἐνῶ οἱ προηγούμενες σὲ ἄλλα ζητήματα στὰ ὁποῖα θὰ ὀ-
μενες ἐπιφυλάξεις γιὰ τοὺς στίχους 11–12 τὴν ἐνδεικτικὴν συμπλήρωσι
[...καὶ αἰεὶ διατελεῖ ....¹².] ὡς ἐκπληρῶν λειτουργίας [... e.g. πλείστας τε καὶ

μεγίστας], πολύ περισσότερο που στον στίχο 11 προηγείται ο ρηματικός τύπος *ἔξεπλήρωσεν*. Ἡ ἔκφραση *ἐκπληροῦν λειτουργίας* μοιολόγεται παραδίδεται ἐδῶ, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, γιὰ πρώτη φορά, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήσσει, ἐφόσον ἐπιγραφὲς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ἄλλων περιοχῶν σώζουν τὴν ἔκφραση *πληροῦν λειτουργίας*⁷. Εἶναι μάλιστα πιθανόν, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν κατάληξη – *ως* που ἔχει σωθεῖ, ἢ ἔκφραση νὰ συμπληρωνόταν μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐπιρρήματα, ὅπως *λαμπρῶς, ἐπιφανῶς, μεγαλοπρεπῶς, προθύμως* κλπ. που συνοδεύουν ἀνάλογες ρηματικὲς ἐκφράσεις οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχουν τὴ λέξη *λειτουργίαν* ἢ *λειτουργίας*.

Τὸ ἐρώτημα που τίθεται τώρα ἀφορᾷ στὴ φύση τῶν περιγραφομένων εὐεργεσιῶν. Ἀκριβὴς ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ, ἢ παρουσία ὅμως στὸ κείμενο τῶν λέξεων *ἐπίταγμα, ἐπιτάγματα* (στ. 7, 10 καὶ 11) προκαλεῖ ὀρισμένες σκέψεις. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ λέξη αὐτὴ χρησιμοποιεῖται συχνὰ στὶς ἐπιγραφὲς τῆς ρεπουμπλικανικῆς καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ δηλώσει τις κάθε εἶδους ἐπιτάξεις που ἐπέβαλλαν οἱ Ρωμαϊκὲς ἀρχὲς στοὺς ἐπαρχιωτὲς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν αὐτὲς ἀφοροῦσαν τὴ διοικητικὴ μέριμνα (ἐπισιτισμὸ, ἔνδυση, στρατωνισμὸ) διερχομένων στρατιωτικῶν μονάδων, τὴν ἐξεύρεση καταλυμάτων γιὰ κρατικούς ἀξιωματικούς καὶ τὴ συνοδεία τους, τὴ στρατολόγηση βοηθητικῶν στρατευμάτων, τὴ συντήρηση ὁδῶν, τὴν ἐπιβολὴ ἔκτακτης φορολογίας ἀλλὰ καὶ ἄλλου εἶδους ἀπαιτήσεις, ἀποδιδόμενες ἐπίσης μὲ τὸν ὄρο *ἀγγραεῖαι*⁸. Ἐπιτάξεις ρωμαϊκῶν ἀρχῶν εἶναι βέβαια γνωστὲς καὶ ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ὅπως δείχνουν λ.χ. τὰ ψηφίσματα πρὸς τιμὴν κάποιου Μάνιου Σαλάριου Σαβεῖνου ἀπὸ τὴ Λητή⁹ καὶ κάποιου Ἀλκέτα ἀπὸ τὴ Μόρφυλο¹⁰, ἀλλὰ καὶ ἔγγραφα τῆς ρωμαϊ-

7. Βλ. π.χ. *TAM* IV, 973 (Θυάτειρα, ἀρχὲς τοῦ 3. αἰ. μ.Χ.) ὅπου λέγεται ὅτι ὁ τιμῶμενος μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπῆρξε (στ. 22)... *τὰς τῆς πατρίδος ἐκτενῶς πεπληρωκῶς λειτουργίας* καὶ *CIG* 2795 (Ἀφροδισιάδα, αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ) ὅπου ἡ φράση (στ. 7-8) *πάσας [ἀ]ρχὰς καὶ λειτουργ[γ]ίας πληρώσαν[τε]*.

8. Βλ. τὰ ἐπιγραφικὰ παρᾶλληλα που συγκεντρῶνει ὁ L. Robert, «Inscriptions d' Aphrodisias», *AC* 35 (1966) 403-404 (= *OMS* VI, 27-28). Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς λέξης *ἀγγραεῖα* βλ. P. Herrmann, *Hilferufe aus römischen Provinzen. Ein Aspekt der Krise des römischen Reiches im 3. n. Chr.*, Hamburg 1990, 43 κέ. ὅπου καὶ παλαιότερη βιβλιογραφία.

9. Βλ. *SEG* I 276 στ. 7 κέ. καὶ *ταῖς τοῦ κυρίου Καίσαρος τῶν στρατευμάτων διδοεῖας παρασχόντα εἰς τὰς ἀνώνυμους σείτον μεδ. υ', κριθῶν μεδ. ρ', κνάμου μεδ. ξ, οἶνον μετροητὰς ρ' πολὺ τῆς οὔσης τιμῆς εὐωνότερον* πρβλ. F. Quaß, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens*, Stuttgart 1993, 165, σημ. 503. Ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται τὸ 120/1 μ.Χ.

κῆς διοίκησης τοῦ 2ου καὶ 3ου αἰ. μ.Χ. πού βρέθηκαν σὲ πόλεις καὶ περιοχὲς τῆς ἐπαρχίας¹¹. Στὸ ψήφισμα τοῦ Χαρακώματος ἢ δυσκολία, προκειμένου νὰ διευκρινισθεῖ ἡ φύση τῶν ἐπιτάξεων, ἔγκειται στὸ ὅτι ἡ λέξη ἐμφανίζεται τρεῖς φορές σὲ ἓνα κείμενο πού καταλαμβάνει ἕξι τουλάχιστον στίχους (πρόκειται μήπως γιὰ ἐπιτάγματα διαφορετικῶν χρονικῶν στιγμῶν καὶ περιεχομένου;). Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ μετοχὴ *παραγενομένων* (στ. 9) σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ σημαντικὴ θέσση τῆς πόλης ἐπὶ τῶν ὀδικῶν ἀξόνων πού ὀδηγοῦσαν εἴτε πρὸς τὴν Κρηστωνία εἴτε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα¹² καὶ ἡ γειτνίασὴ τῆς μὲ τὴν Ἐγνατία καθιστᾷ πιθανὸν ὅτι ἓνα μέρος τουλάχιστον τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ τιμωμένου ἀφοροῦσε στρατιωτικὲς μονάδες ἢ Ρωμαίους ἀξιωματούχους πού πέρασαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἢ ἔδρασαν σὲ αὐτήν¹³.

10. Βλ. Hatzopoulos–Loukopoulou, *ὁ.π.* [= *SEG XXXIX 605* = M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II: Epigraphic Appendix*, (*Μελετήματα 16*) Athens 1996, ἀρ. 54] στ. 1- 6 *ἐν δαπά[ναις μεγά]λαις ἐπιχορηγῶν τοῖς ἀ[φικνου-μ]ένοις ἔν τε τ[αῖς] ἐνδημίαις τῶν ἡ[γο]υμένων καὶ ται[ς] λοιπαῖς ἐπισκηνί[αις] διαδεχόμενος καὶ δαπανῶν ἐκ [τοῦ] ἰ[δίου]*. Γιὰ τὴ χρονολόγησιν τοῦ ψηφίσματος οἱ D. Hennig, “Die Beherbergung von “Staatsgästen” in der hellenistischen Polis”, *Chiron* 27 (1997) 367 καὶ Ph. Gauthier, *Bull. épigr.* 1998, 112 δέχονται ὅτι τὸ 17ο ἔτος πού ἀναφέρεται στὸ ψήφισμα θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἔτος 131/0 π.Χ., ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἐκδότες κλίνουν ὑπὲρ τοῦ 17ου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', δηλ. τοῦ ἔτους 205 / 4 π.Χ.

11. Ὅπως τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐπιστολὴ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. J. H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from inscriptions and papyri*, Philadelphia 1989 ἀρ. 56 (= *IG X 2. 2, 52*) ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστιδα πού ἀναφέρεται στὴ συντήρησιν δρόμων· βλ. τελευταῖα Ἡ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν Ἱστορίαν τῆς Ἄνω Μακεδονίας τῶν Ρωμαϊκῶν Χρόνων (Πολιτικὴ ὀργάνωσις – Κοινωνία - Ἀνθρωπωνυμία*, Διδ. διατρ. Θεσσαλονίκη 2000, 41-3 μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία, καὶ τὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενον δημόσιον ῥωμαϊκὸ ἔγγραφο *SEG XXIV 581* (τὸ εἶδος καὶ ὁ συντάκτης του εἶναι ἄγνωστα) τοῦ 3. αἰ. μ. Χ. πού βρέθηκε στὴν χώρα τῆς Ἀμφίπολης καὶ ἀφορᾷ κατὰ πᾶσα πιθανότητα ὑποχρεώσεις τῶν Ἀμφιπολιτῶν ἐναντι διερχομένων στρατιωτικῶν μονάδων· βλ. τὸ περιεκτικὸ ὑπόμνημα τῶν L. Heuzey–H. Daumet, *Mission archéologique de Macédoine*, Paris 1876, 170 – 1.

12. Βλ. Hatzopoulos–Loukopoulou, *ὁ.π.*, 92 κέ.

13. Ἡ ἀποψη αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἂν γιὰ τὸ στίχον 4 δεχόμεσταν τὴ συμπλήρωσιν *παρὰ τοῖς κυρ[ακοῖς]*, μὲ τὸ νόημα πού ἔχει ἡ λέξις στὸ τιμητικὸ ψήφισμα *IGR III 714* ἀπὸ τὰ Μύρα τῆς Λυκίας γιὰ κάποιον Ἀντίγονο *ὑποδεξάμενον τοὺς κυριακοὺς ὡς μαρτυρηθῆναι τὴν πόλιν ὑπὸ ἐπάρχων*, βλ. τὸ ὑπόμνημα τῶν R. Cagnat, *ὁ.π.* (*milites aut comitatus principum per illam civitatem transeuntes*) καὶ F. Quaß, *ὁ. π.* (σημ.9), 167, σημ. 513 (σχετικὰ μὲ τοὺς ἐπάρχους). Μιὰ τέτοια συμπλήρωσις θὰ ἦταν ὡστόσο βιαστικὴ πολὺ περισσότερο πού τὸ ἀπόγραφο

Ἐνδιαφέρον για τὴν εἰκόνα τῶν δημοσίων κτηρίων τῆς πόλης τοῦ Χαρακώματος θὰ παρουσίαζε τὸ δεύτερο τμήμα τοῦ σκεπτικοῦ στοῦ ὁποῖο ἐκτὸς τοῦ *Καισαρείου*, ἀναφέρονται δύο ἄλλα δημόσια κτήρια, πού θὰ πρέπει νὰ βρίσκονταν, ὅπως καὶ αὐτὸ στοῦ κέντρο τῆς πόλης, δηλ. τὸ *βουλευτήριον*¹⁴ καὶ ἡ *ἀγορά*. Ἡ λέξη *Καισαρείον* χρησιμοποιεῖται σπανιότατα στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας, δηλώνει δὲ ἀναμφίβολα τὸν τόπο ὅπου ἀσκοῦνταν ἡ τοπικὴ αὐτοκρατορικὴ λατρεία¹⁵. Ἐκεῖνο πού δὲν μπορεῖ νὰ συναχθεῖ ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἔκφραση *Καισαρείου κατασκευάσμα* τοῦ ψηφίσματος εἶναι ἡ μορφὴ του, ἂν δηλ. ἐπρόκειτο γιὰ κάποιον ἱερό, ναό, βωμὸ ἢ ἄλλο κτίσμα, λ.χ. στοῦ¹⁶. Ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἀπόσπασμα δὲν προκύπτει

τῶν πρώτων ἐκδοτῶν εἶναι ἐλάχιστο βοηθητικὸ στοῦ σημεῖο αὐτό. Μὲ τὴν παρούσα κατάσταση πάντως τὸ χωρίο εἶναι δυνατό νὰ συμπληρωθεῖ διαφορετικὰ καὶ νὰ ἀναφέρεται σὲ ἄλλου εἶδους δραστηριότητες τοῦ τιμώμενου ὅπως λ.χ. σὲ *κυριακοὺς φόρους* (βλ. τὸ τιμητικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴν Ἰοτάπη πού σχολιάζει ὁ L. Robert, *Documents d'Asie Mineure méridionale*, Paris 1966, 75) ἢ σὲ *κυρίους αὐτοκράτορας*. Ἐγνωστὴ εἶναι ἐπίσης ἡ ταυτότητα τῶν προσώπων πού ὑποκρύπτονται στὴν μετοχὴ *σταλέντας* (στ. 5). Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸν ἀναφερόμενο στὸν 10. στίχο Φιλόξενο.

14. Γιὰ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας ὅπου ἀναφέρονται βουλευτήρια βλ. Δ. Κανατσούλη, «Ἡ μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανισεῶς της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5 (1961–3) 15 καὶ *EKM I* σ. 84.

15. Ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται ἐπίσης στὴν ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Λευκόπετρα Ph. Petsas–M. B. Hatzopoulos–L. Gounaropoulou–P. Paschidis, *Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone de Leukopetra (Macédoine)*, [Μελετήματα 28] Athènes 2000, ἀρ. 103 στ. 3 κέξ. *Ἀυρήλιος Ποσδώνιος προέθηκεν πιττάκια πρὸς τοῦ Καισαρείου εἰς τοὺς ἰθισμένους τόπους*. Οἱ ἐκδότες διερωτῶνται μήπως τὸ ἀναφερόμενο στὴν παραπάνω ἀπελευθερωτικὴ πράξη Καισαρείο εἶναι τὸ δεύτερο ἱερὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στοῦ ὁποῖο ἡ Βέρροια ὤφειλε τὸν τίτλο δις *νεωκόρος*, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται ἀπλῶς γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἱερὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας σὲ ἀγροτικὲς περιοχὲς πού παίζουν καὶ διοικητικὸ ρόλο, βλ. C. Kunderewicz, «Quelques remarques sur le rôle des Καισαρεία dans la vie juridique de l'Égypte romaine», *JJP* 13 (1961) 126.

16. Γιὰ τὶς ἀρχιτεκτονικὲς μορφές πού ἔχουν τὰ Καισαρεία (ἢ Σεβαστεῖα) βλ. S. R. F. Price, *Rituals and Power. The Roman imperial cult in Asia Minor*, Cambridge 1984, 133 κέ. - Ἡ λέξη *κατασκευάσμα* μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται σὲ διαφόρους τύπους κτισμάτων βλ. π.χ. *I.Priene* 180 (τὸ περίφημο ψήφισμα γιὰ τὸν Μοσχίωνα, μετὰ τὸ 129 π.Χ.) στ. 40 [*εἰς τὴν συντέλ[ειαν τοῦ] προδε]δηλωμένου κατασκευάσ[ματος*] (δηλ. τῆς κατὰ τὸ γυμνάσιον κατασκευῆς, ὅπου προβλεπόταν καὶ ἀποκατάσταση τῆς ἐρειπωμένης στέγης) *ἔδωκεν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ δραχμὰς τρισχιλίας* *I.Mylasa* (*IK* 34), 102 στ. 15 *τῶν τε ἱερῶν κατασκευασμάτων* L. Robert, *Le sanctuaire de Sinouri près de*

ἐπίσης τὸ εἶδος καὶ ἡ ἔκταση τῶν σχετιζόμενων μὲ τὰ προαναφερθέντα δημόσια οἰκοδομήματα εὐεργεσιῶν στὶς ὁποῖες προέβη ὁ τιμώμενος πολίτης, ἂν πράγματι αὐτὲς ἀφοροῦσαν καὶ τὰ δύο¹⁷.

Ἄπο ποῖο σημεῖο ἄρχιζε ἡ ἀπόφαση τοῦ ψηφίσματος, ἡ ὁποία θὰ ἐκφερόταν, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα ψηφίσματα μακεδονικῶν πόλεων, μὲ τύπο τοῦ ρήματος *δοκεῖ*¹⁸, δὲν εἶναι γνωστό. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως μεταξύ τῶν τιμῶν πού προέβλεπε νὰ ἀπονεμηθοῦν στὸν ἄγνωστο εὐεργέτη τοῦ Χαρακώματος ἦταν ἡ ἀναγραφή τοῦ ψηφίσματος σὲ λίθινη στήλη ὡς ἀπόδειξη (*μαρτυρία*)¹⁹ τῆς εὐνοίας τοῦ τιμωμένου πρὸς τὴν πόλη καὶ τὴν τοποθέτησής της σὲ κάποιον σημαντικὸ χῶρο, μᾶλλον ἱερό. Κατὰ τρόπο μάλιστα πού θυμίζει ψηφίσματα ἄλλων πόλεων τῆς ἐπαρχίας στὴν ἀπόφαση θὰ πρέπει νὰ ἐμπεριείχετο πρόβλεψη ἢ στήλη νὰ τοποθετεῖ κοντὰ σὲ ἀνδριάντα τοῦ τιμωμένου πού ὑπῆρχε στὸν τόπο αὐτό. Τὴν πρόβλεψη ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ἡ ἔκφραση *παρὰ τὸν ἀνακειμένον* μετὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἡ λέξη *ἀνδριάς*²⁰. Εἶναι χαρακτηριστικὸ λ.χ. ὅτι στὸ (πρόσφατα δημοσιευθὲν) ψήφισμα τοῦ Ἄρπάλου ἀπὸ τὴ Βέροια πού χρονολογεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες στὰ τέλη τοῦ 2. ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. οἱ Βεροιαῖοι ἀνάμεσα στὶς διάφορες τιμὲς πού τοῦ ἀποδίδουν ἀποφασίζουν νὰ γράψουν τὸ ψήφισμα σὲ λίθινη στήλη καὶ νὰ τὴν τοποθετήσουν κοντὰ στὸν ἀνδριάντα του (*ἀναγραφῆναι δὲ αὐτὸ -sc. τὸ ψήφισμα- εἰς στήλην λιθίνην καὶ τεθῆναι παρὰ τὸν*

Mylasa, Paris 1945, ἀρ. 9 *τό τε κατασκευάσασμα* (δηλ. ἡ στοιά) *γένονεν ἄξιον τῆς τε τῶν συγγενῶν σπουδῆς καὶ τοῦ θεοῦ*.

17. Ἄγνωστο εἶναι λ.χ. ἂν τὸ βουλευτήριον ἀναφέρεται γιὰ νὰ προσδιορίσει τὴ θέση τοῦ Καισαρείου, ἢ ἐπειδὴ ὁ τιμώμενος ἐπισκεύασε ἓνα τμήμα του, ὅπως κάνουν ἐπιφανεῖς πολῖτες ἄλλων πόλεων στὶς γενέτειρές τους, βλ. λ.χ. *I.Perge (IK 54) 58* (μέσα 1 ου αἰ. μ.Χ.) *ἐπισκεύασαντα ... τὸ βουλευτήριον ἐκ τῶν ἰδίων*.

18. Γιὰ τὴν ποικιλία τῶν τύπων τοῦ *δοκεῖ* στὶς ἀποφάσεις τῶν μακεδονικῶν ψηφισμάτων βλ. λ.χ. ἐνδεικτικὰ τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Μόρρουλο *SEG XXXIX 605* στ. 12 *δι' ἃ δὴ ἔδοξεν...* τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Λητὴ *Syll.³ 700* στ. 37 *διὸ δεδόχθαι...* τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Βέροια *I.Beroia*, 2 στ. 39 *ἔδοξε* καὶ τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὰ Καλίνδουα *SEG XXXV 744*, στ. 39 – 40 *δι' ἃ δεδόχθαι*.

19. Γιὰ τὸν ὄρο αὐτὸ στὰ ψηφίσματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς βλ. λ.χ. L. Robert, *Hellenica XIII* (1965) 207 σημ. 5.

20. Γιὰ αὐτὴ τὴ χρήση τοῦ ρήματος *ἀνακειῖσθαι* βλ. π.χ. *IG VII 411* (ᾠρωπός, 100–84 π.Χ.) στ. 30 κέ. [*τὴν δὲ ἀρχὴν τὴν αἰρεθεῖσαν ἀ]ναθεῖναι τὰς εἰκόνας εἰς τὸ [ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου, οὗ ἂν δοκῶσιν α]ὔτεῖ ἐν καλλίστῳ ἀνακειμέναι*.

άνδριάντα)²¹. Ἡ ἀνέγερση ἀνδριάντα, πού συνιστᾶ στή Μακεδονία ὅπως καί ἄλλου ἰδιαίτερη τιμὴ²², δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκπλήσσει στήν περίπτωσή μας, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ σπουδαιότητα τῶν ἐπανειλημμένων ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται εὐεργεσιῶν στὶς ὁποῖες προέβη ὁ τιμώμενος πρὸς τὴν πατρίδα του. Ἐπίσης μετὰ τὴν ἔκφραση *ἐπεχειροτονήθη*, συνήθη στὰ ψηφίσματα τῶν μακεδονικῶν πόλεων²³, εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ ἡμερομηνία τοῦ ψηφίσματος ἀποτελούμενη τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἡμέρα καὶ τὸν μήνα, ἐνῶ δὲν ἀποκλείεται νὰ προσετίθεται τὸ ἔτος τοῦ ψηφίσματος ὑπολογισμένο μὲ βᾶση τὴ μακεδονικὴ ἡ / καὶ τὴν ἀκτιακὴ χρονολόγηση²⁴.

II. Μία ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Στὶς 7 καὶ 25 Μαΐου τοῦ 1889 ὁ τότε Πρόξενος τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ἑλλάδας στή Θεσσαλονικὴ Γεώργιος Χ. Δοκός²⁵ μὲ δύο ἀλλεπάλληλες ἀναφορὲς του²⁶ διαβίβασε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τὴν εἶδηση ὅτι σύμφωνα μὲ πληροφορίες πού τοῦ ἔδωσε ὁ Γερμανὸς συνάδελφός του (ἐννοεῖ

21. Βλ. *I.Beroia*, 2 στ. 46 κέ., πρβλ. ἐπίσης τὸ ψήφισμα τῶν Καλινδοίων *SEG XXXV 744* (τοῦ 1 μ.Χ.) ὅπου λέγεται στ. 45 κέξ. *σταθῆναι δὲ τὰ ἀγάλματα* (τοῦ τιμωμένου καὶ γονέων του) *καὶ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐν ᾧ ἂν αὐτὸς ἀγνωσθῆτης ἐπισημοτάτῳ τῆς ἀγορᾶς αἰρῆται τόπωι*.

22. Γιά τὴν ἀνέγερση ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν ἐπιφανῶν πολιτῶν ἀπὸ πόλεις τῆς Μακεδονίας (ὅπως λ.χ. τὴ Θεσσαλονικὴ, τὰ Καλίνδοια καὶ τὸν Ἀνθεμοῦντα) κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ βλ. παραδείγματα στὶς *I.Beroia*, σ. 84.

23. Γιά τὴ φόρμουλα αὐτὴ στὰ ψηφίσματα διαφόρων πόλεων τῆς Μακεδονίας (ὅπως λ.χ. τῆς Θεσσαλονικῆς, τῆς Μορρύλου, τῶν Καλινδοίων καὶ τῆς Λητῆς) βλ. L. Robert, «Inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 195 καὶ τελευταῖα M.B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions*, ὁ.π., I, 145 ὅπου οἱ πηγές.

24. Βλ. π.χ. τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Μόρφυλο *SEG XXXIX 606*, στ. 23 Ὑπερβερεταίου ιζ'· τὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴ Λητὴ *Syll.*³ 700, στ. 60 ἔτους θ' καὶ κ', Πανήμον κ'· τὰ ψηφίσματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ *IG X 2.1*, 5 στ. 25 κέ. ἔτους ζ' καὶ π' [Ὑπερβερεταίου]ν δεκάτη καὶ 12 [ἔτους....] Ὑπερβερεταίου .....] καὶ ἀπὸ τὰ Καλίνδοια *SEG XXXV 744* στ. 51 Δαισίον ιδ'.

25. Ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐπετηρίδα πού τηρεῖ τὸ ΥΠΕΞ ἡ θητεία τοῦ Γ. Δοκοῦ στὸ προξενεῖο τῆς Θεσσαλονικῆς διήρκεσε ἀπὸ τὶς 02.09.1886 ἕως τὶς 07.08.1892· ὁ ἴδιος εἶχε διατελέσει προηγουμένως ὑποπρόξενος στή Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τὶς 21.05.1870 ὡς τὶς 22.05.1871.

26. Τὰ ἔγγραφα πού παρουσιάζονται ἐδῶ φυλάσσονται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ ΥΠΕΞ βλ. ΑΥΕ - Ἀρχαιολογικά φακ. 2, ὑποφ. 6.

τὸν γνωστὸ ἐκδότη ἐπιγραφῶν καὶ ἀνατολιστὴ Johannes Heinrich Mordtmann²⁷) βρέθηκε στὸ Γενί-Κιοϊ, δηλ. στὴν Ἀμφίπολη, στήλη «ἔχουσα ἀναγεγραμμένην τὴν μεταξὺ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ βασιλείων Σλαύων συνθήκην ... καθορίζουσα ἐγγράφως τὰς κτήσεις τῶν κρατῶν τοῦ τε Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Σλαβικοῦ». Στὸ δεῦτερο ἔγγραφο ὁ Πρόξενος παρεῖχε τὴν πληροφορία ὅτι ἡ στήλη «κατεχώσθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ», ὑπεδείκνυε δὲ τὴν ἀνάγκη ὁ Πρόξενος τῶν Σερρῶν, στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ὁποῖου ἀνῆκε ἡ περιοχὴ, νὰ φροντίσει γιὰ τὴν εὔρεση καὶ τὴν ἀσφαλῆ τῆς ἀπόκρυψη. Δύο μῆνες περίπου ἀργότερα, στίς 7 Αὐγούστου, ὁ Πρόξενος τῶν Σερρῶν Δημήτριος Βιτάλης ἀπέστειλε στὸ Ἑπουργεῖο ἀναφορά γιὰ τὶς ἐνεργεῖες του. Σὲ αὐτὴν πληροφορεῖ τὴν προϊσταμένη του ἀρχὴ ὅτι ἔδωσε ἐντολὴ στὸ δάσκαλο Λακκοβικίων νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀμφίπολη μὲ ἓνα τελειόφοιτο Ἰατρικῆς «ὅπως ἀνακαλύψωσιν τὴν εὔρεθεισαν στήλην», ἀλλὰ ὅτι τελικὰ ἀντὶ τοῦ «σπουδαίου» εὐρήματος ἀποκαλύφθηκε μία ἐπιτύμβια στήλη τὴν ὁποία εἶχε βρεῖ κάποιος Κωνσταντινίδης ἀναζητώντας ἐκεῖ μεταλλεῖα. Στὴν ἴδια ἀναφορά ὁ Πρόξενος, ἀφοῦ ἐνημερώνει τὸ Ἑπουργεῖο ὅτι θὰ συνεχίσει τὶς ἔρευνες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἐπίμαχης στήλης μέσω τῆς «Αὐτοῦ Σεβασμιότητος τοῦ Ἁγίου Δράμας» στὸν ὁποῖο ἔγραψε νὰ «μεταβῆ ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐρευνήσῃ καλύτερον»²⁸, ἐπισυνάπτει τὴν ἐπιστολὴ τοῦ δασκάλου Λακκοβικίων²⁹. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς³⁰ ἔχει ὡς ἐξῆς (εἰκ. 2α-β):

27. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Johannes Heinrich Mordtmann (1852-1932), γιοῦ τοῦ ὀνομαστοῦ ἀνατολιστῆ Andreas βλ. τὴ νεκρολογία τοῦ K. Legling, "J. H. Mordtmann", *ZfN* 42 (1935) 149-151. Ἡ θητεία του ὡς προξένου τῆς Γερμανίας στὴ Θεσσαλονίκη διήρκεσε ἀπὸ τὸ 1889 ὡς τὸ 1902 · βλ. X. Γουγούση, «Ἱστορικαὶ Σημειώσεις ἐπὶ τῶν Προξενείων τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1907», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ὁ Γόρδιος Δεσμός* (τοῦ X. Γουγούση), Θεσσαλονίκη 1915, 210 .

28. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱεράρχου συνδέεται προφανῶς μὲ τὴν πίστη τοῦ Προξένου ὅτι τὸ κύρος του θὰ μποροῦσε νὰ πείσει τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἀμφίπολης, οἱ ὁποῖοι εἴτε «φοβούμενοι εἴτε δι' ἄλλους λόγους πιθανὸν νὰ μὴν λέγωσιν τὴν ἀλήθειαν», νὰ ἀποκαλύψουν τὸ εὐρημα. Ἡ ὑπαρξὴ καὶ πολὺ περισσότερο ἡ τύχη τέτοιου εὐρήματος δὲν μοῦ εἶναι γνωστή.

29. Ἄν πράγματι τὸ τρίτο γράμμα τῆς ὑπογραφῆς εἶναι γάμα, τότε πρόκειται γιὰ τὸν φιλάρχαιο δάσκαλο τοῦ χωριοῦ Ἀστέριο Δ. Γούσιο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν γνωστὸ ἀρχαιοδίφην Σταῦρο Μερτζίδη «ἔξέδωκεν πατριδογραφίαν ἐπιγράψας αὐτὴν «Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα Λακκοβικίων»», βλ. Σ. Μερτζίδου, *Οἱ Φίλιπποι. Ἐρευναι καὶ μελέται χωρογραφικαὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν, γεωγραφικὴν, ἱστορικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἔποψιν*, Κωνσταντινούπολις 1897, 31 σμμ. **.

Ἀξιότιμε κύριε Δ(ημήτριε) Β(ιτάλη)

Ἡ εἰς Ἀμφίπολιν μετάβασις ἐμοῦ καὶ τοῦ κου Ἰατροῦ ἐπέφερε τὴν ἀνακάλυψιν τῆς δε τῆς ἐπιγραφῆς εἰς κυβικὸν μάρμαρον 0,30 τοῦ μέτρου περίπου ΕΤΟΥΣΣΟΕ / ΓΓΡΕΚΙΝΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣΤΟ/ΙΔΙΩΠΑΤΡΙ. Ὁ κ^{ος} Κωνσταντινίδης μόνος εἶδε ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, εἶπε δὲ εἰς τὸν χωρικὸν ὅτι ἔχει φίλον τινὰ Γερμανόν εἰς ὃν ἐν Θεσ/νίκη θὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Ἴσως ἢ λέξις ΓΓΡΕΚΙ, βουλγαριστὶ Ἑλλήν, ἔφερε τὴν παρεξήγησιν ἀλλὰ συσκεφθέντες μετὰ τοῦ κ^{ου} Ν. Κωνσταντινίδου ἀπεφασίσαμεν ὅπως ἄλλως γένη ἢ ἀνακάλυψις αὕτη. Συνήθως οἱ χωρικοὶ φοβοῦνται τοὺς ὀλίγον ἢ ἀνεπτυγμένους, διὰ τοῦτο θὰ θέσωμεν εἰς ἐνέργειαν ἐτέρους χωρικοὺς πάλιν, οἵτινες θὰ κατορθώσωσι παρὰ τῶν Ἀμφιπολιτῶν ἐχόντων ὑποχρεώσεις οικονομικὰς εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποσπάσωσι τὸ εἶ τι ὑπάρχει μυστικόν. Τὴν δ' ὄπισθεν ἐπιγραφὴν ἐξηγῆι ὁ κ. Ν. Κ. ὅτι εἶναι ἀνάθημά τι χρονολογούμενον ἀπὸ κοσμογονίας Μωϋσέως 7075, τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο Γ εἶναι ἀρχικὸν ὀνόματος ὡς Γάιος Γρεκίνιος Ρουφός τῷ ἰδίῳ πατρί. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ τοσοῦτον κρότον τοιαύτη τις ἐπιγραφὴ, ἀπεφασίσθη ὅπως μεταχειρισθῶμεν τοὺς ἀνωτέρω τρόπους, καίπερ ὁ χωρικός διαβεβαίωσεν ὅτι οὐδεμίαν στύλην εἶδεν ὁ κ^{ος} Κωνσταντινίδης μόνος ἐλθὼν εἰς Ἀμ ἢ³ φίπολιν. Ἡ δὲ στύλη περὶ ἧς σᾶς ἔγραψα δὲν εἶναι ἄλλο εἰ μὴ καλαισθητικὸν τι ἔργον μέτινας γλυφὰς ἃς ὁ χωρικός ἐξέλαβεν ὡς γράμματα. Ἐπίσης εὔρομεν ἀγάλματιον τι ἐριμμένον, ὅπερ παρεφυλάξαμεν ἐν καταλλήλῳ θέσει. Παριστάνει δὲ γυναικα καθήμενη μετὰ δύο κυναρίων· ἄνευ ἀμφιβολίας δὲ εἶναι ἢ Ἄρτεμις μὲ τεθραυσμένην τὴν κεφαλὴν. Χθὲς μόλις ἐτελείωσαν αἱ ἐξετάσεις· ἅμα λάβω ἀπάντησίν σας περὶ τοῦ πρακτέου θὰ μεταβῶ εἰς Ἀμφίπολιν καὶ θὰ διαμείνω ἱκανὸν χρόνον ἐκεῖσε. Μὴ ἀνησυχεῖτε παρακαλῶ, διότι ὁ κος Ν.Κ. καὶ ἐγὼ ἔχομεν ἄγρυπνον τὸν ὀφθαλμόν.

Διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου

Πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

30/7/89

Α. Δ. Γ(;).

30. Μὲ μικρὰς μόνο ἀλλαγὰς στὴ στίξη γιὰ τὴν εὐχερέστερη παρακολούθησι τοῦ νοήματός της.

Ἡ ἀναφερόμενη στήν ἐπιστολή τοῦ δασκάλου Λακκοβικίων ἐπιτύμβια ἐπιγραφή, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἔρευνα πού διενήργησα στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου τῆς Ἀμφίπολης καὶ στήν ἐπιγραφικὴ βιβλιογραφία τῆς πόλης, εἶναι ἄγνωστη ἀπὸ ἀλλοῦ. Τὸ κείμενό της θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωσθεῖ ὡς ἐξῆς³¹:

Ἔτους ζοσ'

Γ(άιος) Γρεκίνιος Ρουῖφος τῶ

ἰδίῳ πατρὶ.

Ὁ ἀριθμὸς ζοσ' στὸν πρῶτο στίχο³², ἀντιστοιχεῖ στὰ ἔτη 129/130 καὶ 245/6 μ.Χ. μετὰ βάση τὴ μακεδονικὴ ἢ τὴν ἀκτιακὴ χρονολόγησι, ἀλλὰ ἡ ἀνυπαρξία παλαιογραφικῶν ἐνδείξεων δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀποφασίσουμε γιὰ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο ἔτη πρόκειται.

Ἡ μόνη ἐνδιαφέρουσα πληροφορία τῆς ἐπιγραφῆς ἔγκειται στὸ ὅτι μαρτυρεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στήν Ἀμφίπολη τὴν παρουσία τοῦ γένους τῶν *Grecinii*. Τὰ γένος αὐτὸ παραδίδεται, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, ἐξαιρετικὰ σπάνια στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας³³ καὶ συγκεκριμένα μόνον στήν ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη τεκμηριώνεται δύο ἀκόμη φορές σὲ ἰσάριθμες ἐπιγραφές τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων πού προέρχονται ἢ μία ἀπὸ τοὺς Φιλίππους καὶ ἢ ἄλλη ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ ἐπιγραφή τῶν Φιλίππων εἶναι μία λατινικὴ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή πού ἔστησε στὸν τάφο τῶν γονιῶν του, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται *C(aius) Graecinius C(ai) f(ilius) Firminus I·d Greacinia Veneria*, ὁ γιὸς τοῦ *C(aius) Graecinius Romulus Venustus*. Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιγραφή πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ *Firminus* ὑπῆρξε ἐπιφανὴς πολίτης τῆς ἀποικίας, καθὼς διετέλεσε *decurio I·d*

31. Ὡς πρὸς τὴ διαίρεση τοῦ στίχου ἀκολουθῶ τὸ ἀπόγραφο.

32. Τὸ σφάλμα κατὰ τὴν μεταγραφήν ὀφείλεται μᾶλλον στὸ ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ ἀπογράφου ἐξέλαβε τὸ τρισκελές *σίγμα* ὡς *ἔψιλον*, ἴσως σκεπτόμενος ὅτι ὁ χαρακτὴρ λησμόνησε τὴ μεσαία κεραία.

33. Γιὰ τὸ ὄνομα γένους *Graecinius* γενικά βλ. H. Solin et O. Salomies, *Repertorium nominum gentilium et cognominum latinorum*, Hildesheim – Zürich – N. York 1994², 89 καὶ 90.

quaestor, ἐνῶ σὲ κάποια στιγμή τῆς ζωῆς του, πού δὲν συνάγεται μὲ βεβαιότητα ἀπὸ τὸ κείμενο, ἀνέλαβε θέσεις στὴν ἐπαρχιακὴ διοίκηση τῆς Ἀφρικῆς (praefectus fabrum et frumenti mancipalis provinciae Africae)³⁴. Μολονότι ἡ ἐπιγραφή δὲν χρονολογεῖται καὶ ἡ πέτρα ἔχει χαθεῖ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας κάποια παλαιογραφικὰ κριτήρια γιὰ τὴ χρονολόγησή της, εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν C. Graecinii ἐπέζησε τουλάχιστον τρεῖς γενεές. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χρονολογήσουμε τὴν ἐπιγραφή στὸν 1ο ἢ τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐπιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης αὐτὴ εἶναι ἕνας κατάλογος τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. (μετὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνα) μὲ τὰ μέλη τοῦ θρησκευτικοῦ συλλόγου τοῦ Διὸς Διονύσου Γογγύλου μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται κάποιος Γρεκίνιος Σέλευκος³⁵.

Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ὁμώνυμους πολίτες τῶν Φιλίππων, τῆς Ἀμφίπολης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθοῦν. Συνεκτιμώντας ὡστόσο τὴ γεωγραφία τῶν περιοχῶν, τὴ σπανιότητα τοῦ ὀνόματος γένους καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προωνυμίου, δὲν θὰ ἦταν, νομίζω, ὑπερβολικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ Γαῖιοι Γρεκίνιοι τῆς Ἀμφίπολης ὑπῆρξαν συγγενεῖς ἢ ἀκόμη καὶ ἀπελεύθεροι τῆς πλούσιας οἰκογένειας τῶν Φιλίππων, οἱ ὁποῖοι κάποια στιγμή ἐγκαταστάθηκαν στὴ γειτονικὴ Ἀμφίπολη ἴσως γιὰ οἰκονομικούς λόγους.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Παντελῆς Μ. Νίγδελης

34. Βλ. Φ. Πέτσας, «Λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Θεσσαλονίκης», *AE* 1950 –1, 56-58 ἀρ. 3 [=P. Pilhofer, *Philippi II. Bd. II Katalog der Inschriften, (WUNT 119) Tübingen* 2000, 738 ἀρ. 718: C(aio) Graecinio C(ai) f(ilio) Vol(tinia)/Firmino, praef(ecto) fabrum / et frumenti mancipalis provir.c(iae) Africae, / dec(urioni), quaest(ori) col(oniae) Philipp(ensium), an(norum) LVII, / Graecinae Veneriae an(norum) XLVIII/ C(aius) Graecinius Romulus Venustus Firmini/[f(ilius) parentibus dulcissinis fecit]. Ἡ συμπλήρωση τοῦ τελευταίου στίχου ὀφείλεται στὸν Pilhofer.

35. *IG X 2.1*, 244 στ. 5.

SUMMARY

MACEDONICA EPIGRAPHICA II

I

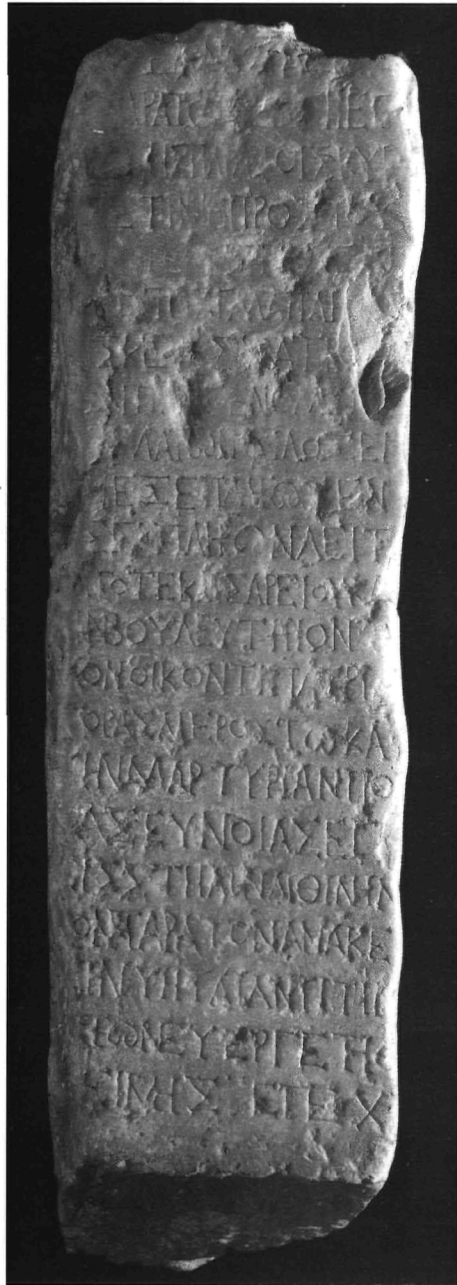
The author republishes with new restorations and commentary a decree from Charakoma (modern Drymos) included the collection of M. Demitsas (Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Athens 1896, no. 682) and presents the editio princeps of an epitaph from Amphipolis, the text of which is known from its mention in the correspondence between the Greek Consulate at Serres and the Greek Foreign Ministry (now in the Ministry's Historical Archive).

Although the decree from Charakoma (dated on the basis of the letter forms to the second half of the 2nd cent. A.D.) is in a very fragmentary state of preservation, its close study shows that it is concerned with the benefactions of an anonymous citizen. From the words ἐπίταγμα and ἐπιτάγματα, that refer to all kinds of *angariae* imposed by the Roman authorities on the provincial population, one may infer that the honored person covered the expenses for all or some of them. The participle παραγενομένων (line 9) in connection with the important position of Charakoma on the roads that led to Krestonia or to the Strymon valley, and the vicinity to the Via Egnatia make it probable that these expenses were at least in part connected with the needs of military units or Roman officials that used these roads. The decree also refers to benefactions pertaining to public buildings (such as the Caesareum), but the preserved fragment does not permit any determination of the nature and the extent of the man's benefactions in connection with building activities. The city of Charakoma decided to have the honorary decree for the prominent citizen inscribed on a stone stele and erect the stele in a prominent place, probably a sanctuary, where the same man's statue already stood.

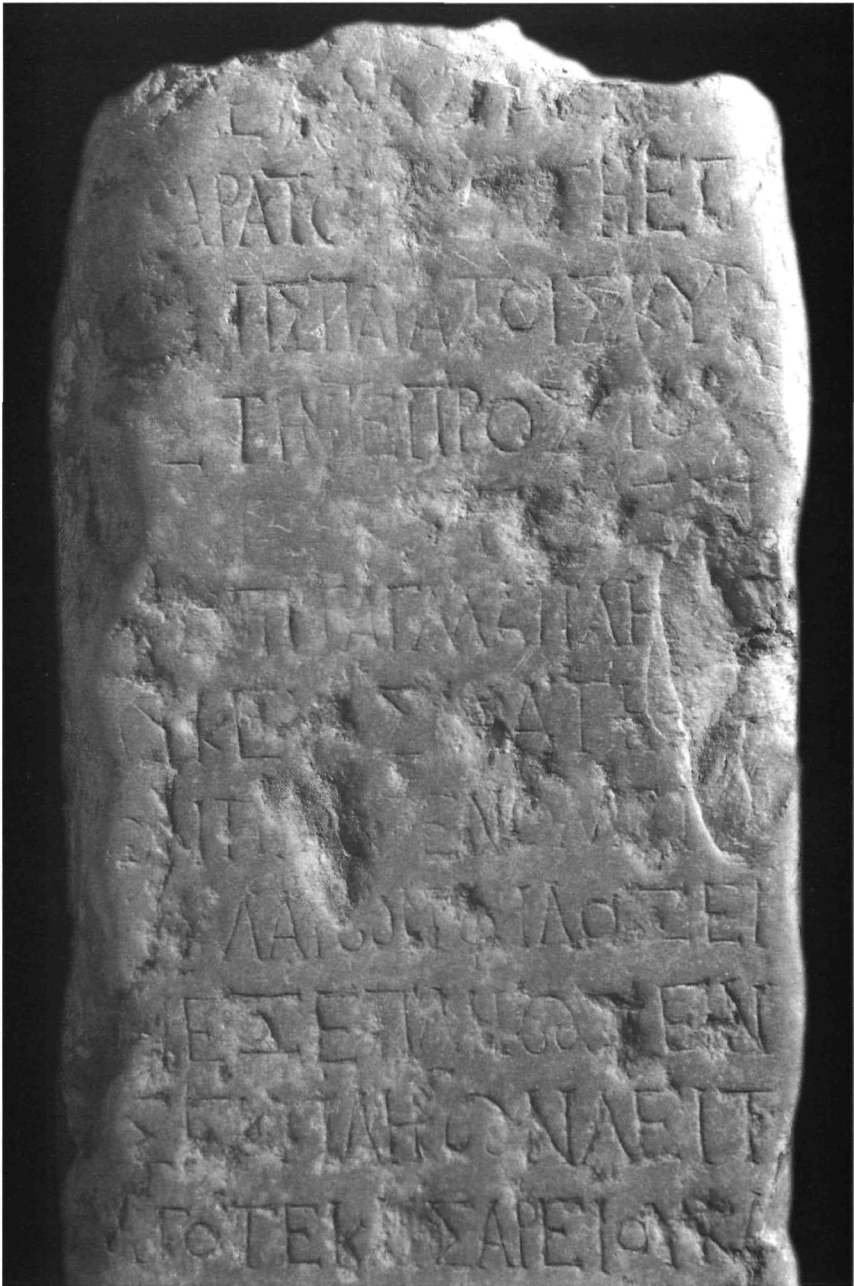
II

The funerary inscription from Amphipolis was found in 1899. It is dated to the 277th year (ζοσ') which corresponds either to A.D. 129/130 (according to the Macedonian provincial era) or to A.D. 245/246 (according to the Actian era). The nomen *Grecinius* which is attested here is also attested in two other Macedonian inscriptions, one from Philippi, the other from Thessalonike. The inscription from Philippi (1st or 2nd cent. AD) is a Latin funerary inscription placed by C(aius) Graecinius Romulus Venustus on the grave of his parents. His family must have been important, since his father, Firminus, had held the offices of a *decurio* and a *questo* in Philippi and that of a *praefectus fabrum et frumenti mancipalis provinciae Africae*. The inscription from Thessalonike is a list of the members of a cult association of Zeus Dionysos Gongylos (second half of the 2nd cent. AD); Grecinius Seleukos was one of the members. It is difficult to determine the relationship between these citizens of three different cities. But the vicinity of the cities, the rarity of the nomen, and the fact that all these persons have the same praenomen suggest that the Caii Grecinii of Amphipolis were relatives or freedmen of the wealthy family in Philippi, that moved to Amphipolis, possibly for financial reasons.

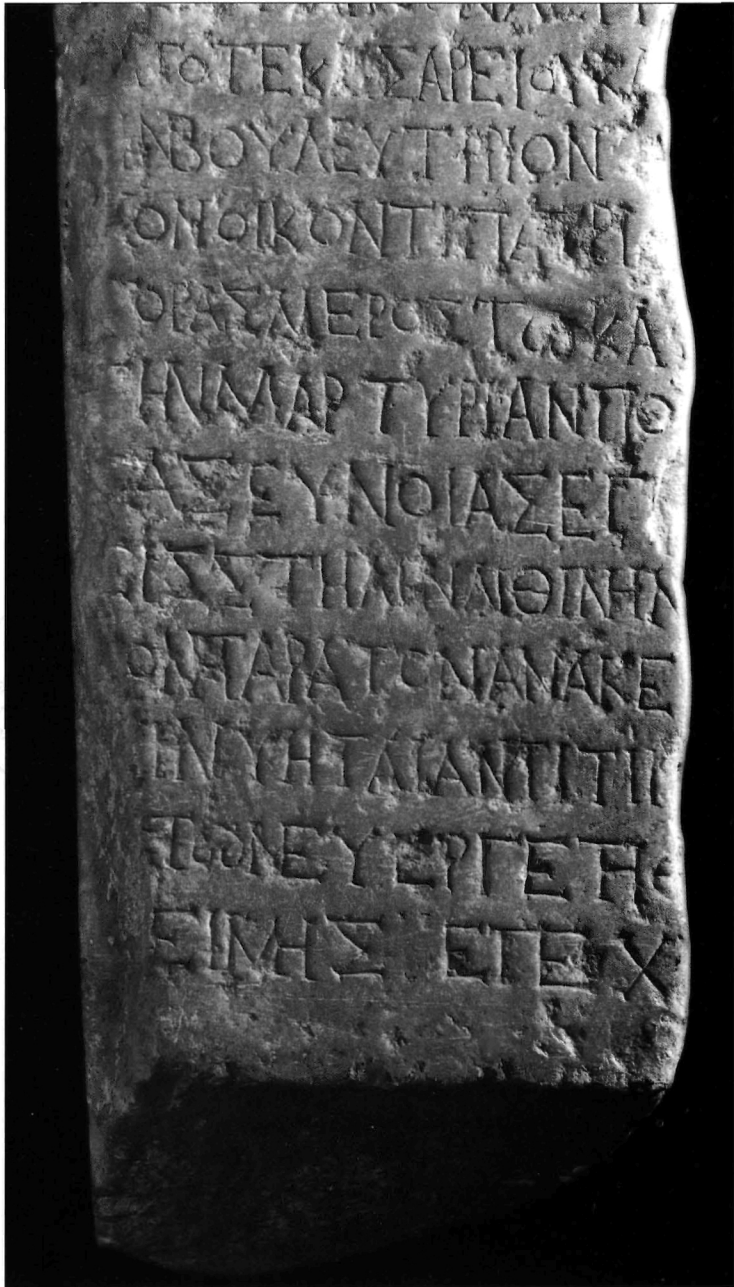

Π. Μ. Νίγδελης, Είξ. 1α

Π. Μ. Νίγδελης, Είκ. 1β

Π. Μ. Νίγδελης, Είχ. 1γ

